

DOI: 10.33310/2518-7813-2019-67-4-224-228
УДК 378.147

Дар'я СТЕПАНОВА

викладач кафедри економіки та менеджменту
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

КОМПОНЕНТНО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНО-ДИПЛОМАТИЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ІЗ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

У статті розкривається структура професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин, що дозволило визначити стратегію формувального впливу на процес формування в студентів професійно-дипломатичного спілкування. Дається характеристика кожному компоненту (когнітивний, діяльнісний, експресивний, результативний) визначеного конструкта. Відповідно кожного обраного компонента зазначаються показники, що дозволили оцінити їх прояв у реальному дипломатичному спілкуванні та в професійній діяльності майбутнього фахівця з міжнародних економічних відносин.

Ключові слова: професійно-дипломатичне спілкування, компонент, знання, вміння, професійна діяльність, емоційна культура, саморегуляція, самооцінка, взаємооцінка.

Процес формування в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин професійно-дипломатичного спілкування як здатність до комунікації був предметом досліджень багатьох учених. Професійному зростанню кожного фахівця передувало формування професійних компетенцій (загальних та спеціальних), що передбачають накопичення знань, умінь, комунікацій та автономії й відповідальності, необхідних у

практичній діяльності фахівця. Наукові уявлення про *структуру* професійно-дипломатичного спілкування майбутнього фахівця дадуть можливість виокремити основні компоненти професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин. Це дозволить більш ефективно вплинути на професійний розвиток майбутніх фахівців і допомогти їм у майбутньому досягнути більш високого рівня професійно-дипломатичного спілкування, стати затребуваним фахівцем у міжнародних компаніях.

Мета статті – схарактеризувати компоненти професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин.

На основі аналізу наукових досліджень (В. Вергун, Н. Грущинська, Б. Гуменюк, І. Ярошук, та ін.) було визначено структуру досліджуваного конструкта, що обіймає такі **компоненти**: когнітивний, діяльнісний, експресивний, результативний.

Схарактеризуємо кожен із них.

1. Когнітивний компонент – спрямований на озброєння студентів знаннями, необхідними для професійної діяльності та розуміння відповідальності, що покладається на дипломатів під час реалізації зовнішньополітичного курсу держави з метою досягнення зовнішньополітичних цілей.

На нашу думку, основними термінами, що найкраще схарактеризують професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин у межах зазначеного компонента, є: знання, обізнаність.

У Національній рамці кваліфікації «знання» визначається як критичне осмислення теорій, принципів, методів і понять у сфері професійної діяльності та/або навчання.

С. Гончаренко в Українському педагогічному словнику «знання» визначив як особливу форму «духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності... Знання, виступаючи складовою світогляду людини, значною мірою визначають її ставлення до дійсності, моральні погляди й переконання, вольові риси особистості, характер» [3, с. 137].

За С. Рубінштейном, у «процесі набуття знання суб'єкт не тільки вчиться, але й формується як моральна особистість». Нові знання повинні нести в собі необхідну для майбутнього дипломата з міжнародних економічних відносин інформацію про цю сферу суспільної діяльності та науки, про умови співіснування держав, про перешкоди, що стоять перед сучасною національною дипломатією, способи вирішення зовнішньополітичних завдань і, як зазначила Н. Грущинська, формувати добру морально-політичну базу майбутнього дипломата тощо [4]. Отже, знання є основою свідомого ставлення до себе, до своєї професії, оскільки робота дипломата передбачає бездоганне знання не менше двох іноземних мов; дипломатичної історії; міжнародного права; історії власної держави; господарської (економічної) географії, конституційного права, торговельного і морського права, цивільного права, дипломатичного протоколу [4].

«Обізнаність» – термін, що теж характеризує професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин і виступає синонімом слова «знання».

За словниковими джерелами «обізнаність» – (informiertsein, нім.) – означає наявність відомостей; обізнаний – ознайомлений з чимось, компетентний в певному колі питань, де, у свою чергу, компетентність (*competentia*, англ.) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід [8, с. 438; 10, с. 504].

Це, свого роду, інтегрована здатність особистості, що складається зі знань, досвіду, цінностей і ставлень, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці. Накопичуючи знання з дипломатичного спілкування студент магістратури підвищує обізнаність у сутності професії дипломата, його кропіткої та високоінтелектуальної роботи для розвитку України, а також високої місії дипломата як представника інтересів своєї країни за кордоном. Г. Майсурадзе акцентує увагу на тому, що без ґрунтовного засвоєння наукових понять, що є ядром системи знань, не можливе усвідомлене засвоєння законів і теорій, організація будь-якої форми дипломатичної діяльності держави.

Показниками означеного компонента було обрано: обізнаність із дипломатичного етикету, обізнаність із дипломатичного протоколу.

2. Діяльнісний компонент. Визначає шляхи і способи опанування змісту навчання; спрямований на набуття умінь і навичок будувати взаємодію, виконувати завдання різного рівня складності.

Характеризується вмінням відтворювати отримані знання в дії, варіативністю взаємодій з партнерами, можливістю ефективно виконувати дію відповідно до цілей і умов, за яких доводиться діяти, виробляти навички професійної діяльності. Такі вміння і навички формуються при цілеспрямованій організації пізнавальної діяльності студентів [2], під час проходження ними виробничої практики, під час сумісних семінарів чи конференцій у Міжрегіональній Торгово-промисловій палаті тощо. Усе вище зазначене дозволило уточнити сутність поняття «уміння», адже майбутні дипломати з міжнародних економічних відносин повинні вміти встановлювати комунікативну суб'єкт-суб'єкту взаємодію з партнерами інших держав.

Отже «вміння» – це здатність людини свідомо виконувати певні дії на основі знань, використовувати набуті навички у нових, нестандартних ситуаціях (умовах) [5].

Під навичкою вчені розуміють здатність людини до безпомилкової діяльності, яка шляхом багаторазового повторення автоматизується. Відповідно до видів діяльності розрізняють рухові, мислительні, інтелектуальні, сенсорні, перцепти-

вні навички [там само]. За складністю професії майбутні фахівці з міжнародних економічних відносин повинні виробляти в собі всі види навичок, досягаючи вищого рівня професійно-дипломатичного спілкування.

Опановуючи необхідними знаннями, вміннями і навичками творчої діяльності, студент магістратури набуває певного світогляду та ерудиції, інтелектуального розвитку, необхідного для професійного дипломатичного спілкування, для формування професійних якостей майбутнього дипломата.

Показниками діяльнісного компонента було обрано: уміння будувати діалог та вміння будувати полілог.

3. Експресивний компонент виявляється в розвитку емоційних процесів, що дозволяє інтенсифікувати пізнавальну діяльність студента, відображає і формує в нього емоційну культуру. Характеризується різними формами особистісних орієнтацій (ставлення до себе, до людей, до норм моралі, до світоглядних ідей) та самоорганізаційної діяльності (саморегуляція, рефлексія) [5]. Студент співвідносить своє навчання в ЗВО з фахово-значущими потребами, визначає важливість дисциплін, що вивчаються, в його підготовці до професійно-дипломатичного спілкування. Саме тому є потреба в поглибленні знань студентів у цьому напрямі, збільшуючи кількість аудиторних годин на професійно-дипломатичне спілкування, зокрема, годин для практичних занять. По завершенні навчання студент магістратури повинен: уміти правильно оформлювати зовнішньо дипломатичні документи (вербальні й особисті ноти, меморандуми, заяви та комюніке) та документи внутрішнього, службового листування; уміти майстерно добирати художні образи, щоб підсилити виразність документа; правильно розставляти акценти для досягнення позитивного результату переговорів.

Ми погоджуємося з Н. Кузьміною щодо внутрішнього стану мовця, від якого залежить результат комунікативної взаємодії. На її думку, «...зовнішнє вираження психічних станів, особливо емоційних, що виявляється в міміці, пантоміміці, динамічному боці мовлення (інтонація, тембр, ритм, голос), в експресії, може бути вирішальним в інтерпретації висловлювань» [6, с. 56]. Таку ж думку висловлює й Л. Сікорська, зауважуючи, що ділове мовлення значно обмежує та збіднює процесуальний момент вживання в розмовному мовленні засобів художньої образності (порівняння, епітети, метафори), цитат, афоризмів та ін., залишаючи для підсилення комунікативної функції мовлення лише фонетичні засоби (інтонації, тембр голосу, темп мовлення, вимова) [9]. Майбутньому дипломату з міжнародних економічних

відносин необхідно володіти мистецтвом проведення бесіди, яка проявляється через мову дипломата. Тому студентів необхідно навчати вести бесіду спокійним тоном, не виказуючи ознак незадоволення чи роздратування. Відомий дипломат Г. Нікольсон писав: «Спокій ідеального дипломата повинен проявлятися в наступному: по-перше – він повинен бути в доброму гуморі або, у крайньому випадку, не виказувати свого поганого настрою, по-друге, він повинен бути винятково терплячим» [7]. С. Богдан, вивчаючи мовний етикет, звертає увагу на те, що успіху в переговорах з представниками інших країн може досягнути лише гарний оратор, який добре володіє майстерністю спілкування. На його думку, саме володіння дипломатичним мовним етикетом відповідно до умов спілкування, рангів співрозмовників і жанрів дипломатичного дискурсу є однією з головних умов для людини, яка претендує на посаду дипломата з міжнародних економічних відносин [1].

Показниками експресивного компонента виступили: наявність емоційно-виразних вербальних/невербальних засобів у професійному спілкуванні; наявність умінь використовувати дипломатичний етикет у процесі спілкування.

4. Результативний – передбачає оцінювання і самооцінювання якості знань, умінь тих, хто навчається.

Оцінка викладачем і самооцінка студентами результатів оволодіння рівнем професійно-дипломатичного спілкування, досягнутим у процесі навчання, може сприяти підвищенню інтересу до навчання, виникненню почуття успіху в навчанні й бажання продовжувати навчання й самоосвіту. Долаючи труднощі під час виконання завдань, студент отримує задоволення, радість.

Показниками результативного компонента виступили: самооцінка та взаємооцінка. У майбутніх дипломатів у межах зазначеного компонента формуються вміння оцінювати своє спілкування як дипломата та спілкування своїх одногрупників. Таке оцінювання результатів навчання у ЗВО є важливою умовою і засобом формування професійного спілкування майбутнього дипломата та засобом оптимальної корекції його мовлення.

Проведений вище аналіз компонентів професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин дозволяє говорити про те, що кожному із компонентів (як абстрактному явищу) відповідає низка конкретних показників, які дозволяють оцінити прояв кожного із компонентів у реальному дипломатичному спілкуванні та в професійній діяльності майбутнього фахівця з міжнародних економічних відносин.

Розвитку визначених і схарактеризованих нами структурних компонентів професійно-

дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин сприятиме не лише фахова дисципліна «Торгова політика та комерційна дипломатія», в якій питанню дипломатичної комунікації висвітлюються дуже поверхово, а й розроблений нами спеціальний курс «Професійно-дипломатичне спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин», розрахований на студентів магістратури спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини».

Отже, осмислення компонентно-структурного складу досліджуваного явища, з одного боку, сприятиме задіяності ресурсів магістратури, а з іншого, дозволяє визначити стратегію формувального впливу на процес формування в студентів професійно-дипломатичного спілкування.

Так, критеріями сформованості професійно-дипломатичного спілкування майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин було визначено: гносеологічний, комунікативно-діяльний, емоційно-виразний, рефлексійно-оцінний. Показники, розроблені до кожного критерію, ураховують обсяг знань, отриманих студентами впродовж усього терміну навчання в ЗВО. Навички, отримані під час практичних занять та самостійної роботи, дозволяють характеризувати їхнє професійно-дипломатичне спілкування та відбивати стійкість виявленого критерію.

Перший критерій – *гносеологічний*. Ураховуючи те, що професійні знання з міжнародних економічних відносин студентами здобуваються впродовж усього періоду навчання в університеті, знання з дипломатичного спілкування носять ознайомчий характер у процесі вивчення на першому курсі бакалаврату дисципліни «Менеджмент», у якій цьому питанню присвячено 2 години теми «Комунікації в управлінні», що є дотичною проблемі дипломатичного спілкування. В магістратурі студенти, вивчаючи курс «Торгова політика та комерційна дипломатія», більш детально знайомляться з роллю комунікацій в діяльності дипломатів із міжнародних економічних відносин, проте не отримують необхідних знань щодо того, в який спосіб правильно здійснювати необхідне усне чи письмове спілкування з майбутніми колегами з інших держав. Отже, студентам необхідно самостійно набувати навичок професійно-дипломатичного спілкування, умінь будувати діалог, полілог, володіти емоційно-виразними вербальними/невербальними способами спілкування.

Гносеологічний критерій відображає знання, отримані студентами під час навчання, самостійної роботи, набуті на практичних заняттях у ЗВО. Показниками гносеологічного критерію обрано:

обізнаність із дипломатичного етикету; обізнаність із дипломатичного протоколу.

Наступним критерієм професійно-дипломатичного спілкування обрано *комунікативно-діяльнісний*. Він передбачає наявність у студентів комунікативних умінь будувати діалог, полілог, промовляти промови, вести дипломатичне листування, користуватись невербальними способами комунікації тощо.

Крім того, комунікативно-діяльнісний критерій враховує обсяг знань студентів та розуміння необхідності й важливості у відносинах між державами правильно вміти будувати спілкування, доводити свою точку зору, коректно не погоджуватись чи заперечувати, формуючи дипломатичну ноту. Наявність такого розуміння сприяє більш ґрунтовному засвоєнню навчального матеріалу і в подальшому забезпечує професіоналізм у роботі за обраним фахом. Показниками означеного критерію обрано такі: уміння будувати діалог; уміння будувати полілог.

Емоційно-виразний критерій передбачає вміння майбутнього дипломата доречно використовувати вербальні/невербальні засоби виразності відповідно до ситуації спілкування, дотримуючись правил культурної мовленнєвої поведінки, формул мовленнєвого етикету, що застосовуються під час професійно-дипломатичного спілкування.

Вміння адекватно до ситуації використовувати етикетні формули (подяка за інформацію, пропозицію, допомогу тощо) дозволить партнерам демонструвати повагу один до одного, враховуючи статус співрозмовника і характер їхніх стосунків. Обрати правильну форму поведінки допоможе дотримання принципу доцільності, заснованому на повазі до оточуючих. Слід пам'ятати, що посмішка під час розмови робить інтонацію приємнішою. У свою чергу, інтонація мови може відігравати більш значущу роль, ніж зміст спілкування.

Показники емоційно-виразного критерію: наявність емоційно-виразних вербальних/невербальних засобів у професійному спілкуванні; наявність умінь використовувати дипломатичний етикет у процесі спілкування.

Рефлексійно-оцінний критерій майбутнього фахівця з міжнародних економічних відносин передбачає здатність здійснювати аналіз, самоаналіз та оцінювання рівня й ефективності професійно-дипломатичного спілкування як свого, так і одногрупників. Це дозволяє в майбутнього фахівця з міжнародних економічних відносин формувати здатність до прогнозування, проектування ходу дипломатичного спілкування (ведення переговорів, оформлення ділових паперів) та вміння передбачати його (їх) результат, оцінювати власне професійно-дипломатичного спілкування (самооцінка) та професійно-дипломатичне спілкування своїх одногрупників (взаємооцінка).

Ефективність професійно-дипломатичного спілкування залежить від активної участі особистості – суб'єкта взаємодії, від її здатності до саморозвитку, самореалізації в професійній діяльності. На нашу думку, саме тому й слід розглядати професійно-дипломатичного спілкування майбутнього фахівця з міжнародних економічних відносин із суб'єктної позиції, оскільки така позиція дозволяє забезпечити певний кінцевий результат взаємодії сторін, дозволяє оцінити себе, як майбутнього професіонала.

Показники: уміння оцінювати своє професійно-дипломатичне спілкування (самооцінка); уміння оцінювати професійно-дипломатичне спілкування своїх одногрупників як майбутніх дипломатів (взаємооцінка).

На підставі визначених критеріїв і показників нами було схарактеризовано три рівні сформованості професійно-дипломатичного спілкування в майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин (достатній, задовільний, низький). Відповідно до кожного показника було дібрано по два завдання, які пропонувались індивідуально студентам експериментальної і контрольної груп. Опираючись на результати їх виконання було розроблено методику підготовки майбутніх фахівців із міжнародних економічних відносин до професійно-дипломатичного спілкування.

Список використаних джерел

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К., 1998. 436 с.
2. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи: методичний посібник для студентів магістратури. К. : Центр навчальної літератури. 2003. 316 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. С. 137.
4. Грущинська Н. І. Економічна дипломатія як потужний інструмент подолання конфліктогенності країни // Економічний нобелівський вісник. К., 2016. № 1 (9). С. 85–90.
5. Кудіна В. В., Соловей М. І., Спіцин Є. С. Педагогіка вищої школи. К. : Летвін, 2009. 213 с.
6. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя / Н. В. Кузьмина, Н. В. Кухарев. Гомель, 1976. 57 с.
7. Нікольсон Г. Дипломатія. К., 1999. С. 89.
8. Русско-немецкий словарь : под ред. Е. И. Лепинг, Н. П. Страховой, К. Лейна и Р. Эккерта. Изд. 9-е. М.: «Русский язык», 1983. С. 438.
9. Сікорська Л. О. Формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів у процесі вивчення іноземних мов : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. К., 2005. 231 с.
10. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін. К.: Наук. думка, Т.5: Н-О; ред. тому: В. О. Винник, Л. А. Юрчук. 1974. 840 с.

References

1. Bohdan S.K. (1998) Movnyi etyket ukrainsiv: tradytsii i suchasnist [Linguistic etiquette of Ukrainians: traditions and modernity.] K. 436 p. [in Ukrainian]
2. Vitvytska S. S. (2003) Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly: metodychnyi posibnyk dlia studentiv mahistratury [Fundamentals of higher education pedagogy: a methodological guide for magistracy students]. K. : Tsentr navchalnoi literatury. 316 p. [in Ukrainian]
3. Honcharenko S. U. (1997) Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. K.: Lybid. PP. 137. [in Ukrainian]
4. Hrushchynska N. I. (2016) Ekonomichna dyplomatiia yak potuzhnyi instrument podolannia konfliktohenosti krainy // Ekonomichnyi nobelivskiy visnyk [Economic diplomacy as a powerful tool for overcoming the conflict of the country // Economic Nobel Bulletin]. K., № 1 (9). PP. 85 – 90. [in Ukrainian]
5. Kudina V. V., Solovei M. I., Spitsyn Ye. S. (2009) Pedahohika vyshchoi shkoly [Pedagogy of Higher School. K. : Letvin, 213 p. [in Ukrainian]
6. Kuzmyna N. V. (1976) Psykholohycheskaia struktura deiatelnosti uchytelia [Psychological structure of teacher activity]. Homel, 57 p. [in Russian]
7. Nikolson H. Dyplomatiia [Diplomacy]. K., 1999. S. 89. [in Ukrainian]
8. Russko-nemetskyi slovar (1983) [Russian-German Dictionary]: pod red. E. Y. Lepynh, N. P. Strakhovoi, K. Leina y R. Ekkerta. Yzd. 9-e. M.: «Russkyi yazyk», PP. 438. [in Russian and German]
9. Sikorska L. O. (2005) Formuvannia komunikativnykh umin maibutnikh menedzheriv u protsesi vyvchennia inozemnykh mov : dys. ... kand. ped. nauk : [Formation of communicative skills of future managers in the process of learning foreign languages: diss. ... Cand. ped. Sciences] spets. 13.00.04 – teoriia i metodyka profesiinoy osvity. K., 231 p. [in Ukrainian]
10. Slovnyk ukrainskoi movy: v 11 t. (1974) [Dictionary of the Ukrainian language] / AN Ukrainiskoi RSR, in-t movoznavstva im. O. O. Potebni; Redko I.: I. K. Bilodid (Holova) ta in. K.: Nauk. dumka, T.5: N-O; red. tomu: V. O. Vynnyk, L. A. Yurchuk. 840p.

Дар'я Степанова. Компонентно-структурный анализ профессионально-дипломатического общения будущих специалистов по международным экономическим отношениям

В статье автор раскрывает структуру профессионально-дипломатического общения будущих специалистов по международным экономическим отношениям, что позволило ей определить стратегию формирующего воздействия на процесс формирования у студентов профессионально-дипломатического общения. Дает характеристику каждому компоненту (когнитивный, деятельностный, экспрессивный, результативный) определенного конструкта. В соответствии с каждым избранным компонентом определяет показатели, которые позволили оценить их проявление в реальном дипломатическом общении и в профессиональной деятельности будущего специалиста по международным экономическим отношениям.

Ключевые слова: профессионально-дипломатическое общение, компонент, знания, умения, профессиональная деятельность, эмоциональная культура, саморегуляция, самооценка, взаимооценка.

Daria Stepanova. Component-structural analysis of professional-diplomatic communication of future professionals from international economic relations

The article describes the structure of professional-diplomatic communication of future specialists in international economic relations, which allowed to determine the strategy of forming influence on the formation of students of professional-diplomatic communication. Each component (cognitive, activity, expressive, resultative) of a given construct is characterized.

The cognitive component is aimed at equipping students with the knowledge necessary for professional activity and understanding of the responsibility placed on diplomats while pursuing a foreign policy of the state in order to achieve foreign policy goals.

Active component. Defines ways and ways of mastering the content of training; aimed at acquiring the skills and abilities to build interaction, to perform tasks of different level of complexity. Characterized by the ability to reproduce the knowledge gained in action, the variability of interactions with partners, the ability to effectively perform the action in accordance with the goals and conditions under which it is necessary to act, develop the skills of professional activity.

The expressive component is manifested in the development of emotional processes, which allows to intensify the cognitive activity of the student, reflects and shapes his emotional culture. It is characterized by various forms of personal orientations (attitude to oneself, to people, to the norms of morality, to ideological ideas) and self-organization activity (self-regulation, reflection).

Effective – involves the assessment and self-assessment of the quality of knowledge, skills of students. Assessment by teachers and students' self-esteem of the level of professional-diplomatic communication achieved in the learning process can contribute to increased interest in learning, a sense of success in learning and a desire to continue learning and self-education.

The criteria for the formation of professional-diplomatic communication of future specialists in international economic relations were determined: epistemological, communicative-activity, emotional-expressive, reflective-evaluative. According to each selected criterion, indicators are indicated that allowed them to be evaluated in real diplomatic communication and in the professional activity of a future specialist in international economic relations.

Key words: professional-diplomatic communication, component, knowledge, skills, professional activity, emotional culture, self-regulation, self-esteem, peer assessment.